

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Снежина Величкова Врангова-Петкова,
НМА „Проф. Панчо Владигеров“, катедра „Теория на музиката“
относно конкурс за заемане на академичната длъжност
професор по история на музиката
в направление 8.3. Музикално и танцово изкуство,
обявен в „Държавен вестник“, брой 3 от 09.01.2024 г.

1. Данни за конкурса

Конкурсът за професор по история на музиката в направление 8.3. Музикално и танцово изкуство е обявен за нуждите на катедра „История на музиката и етномузикология“ при ТКДФ на НМА „Проф. Панчо Владигеров“ на основание чл. 3, ал. 1 от ЗРАСРБ. Единствен кандидат е доц. д-р Илия Димитров Граматиков. Предоставените от него наукометрични данни (група от показатели А – **50 точки от изисквани 50**; група от показатели В – **100 точки от изисквани 100**; група от показатели Г – **180 точки от изисквани 150**; група от показатели Д – **275 точки от изисквани 80**; група от показатели Е – **130 точки при изисквани 120**) покриват, а в някои от групите показатели и превишават в пъти, минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност „професор“ и отговарят на общите условия за участие по реда на ЗРАСРБ и Правилника на НМА „Проф. Панчо Владигеров“ за прилагането му.

2. Данни за кандидата

Илия Граматиков е представител на нова генерация музиколози, която заявява ярко професионално присъствие в последните десет години. Млад учен с разпознаваемо лице не само в отрасловите рамки на науката и дисциплината *история на музиката*, но и в по-широк национален общокултурен контекст, Илия Граматиков е фигура с многостранни интереси и компетенции, предпоставени от солидното му музикално образование и реализирани убедително в различните профили на изявите му като изследовател и популяризатор на музикалното изкуство, преподавател, диригент. Завършил НМУ „Любомир Пипков“ със специалност „Пиано“ (2002) при Михаил Славов, а по-късно – и НМА „Проф. Панчо Владигеров“ с две магистърски специалности – „Хорово дирижиране“ при проф. д-р Адриана Благоева и „Музикознание“ (с профил „Музикална естетика“), през 2015 той защитава и докторската си степен в НМА на тема *Пасионът през втората половина на XX век: композиторски решения на литургичния жанр*, а в рамките на самата докторантура

специализира в MDW във Виена благодарение на програмата за международен обмен ЕРАЗЪМ. По време на специализацията си е номиниран и одобрен за участие в престижната международна програма за докторанти и специализанти в областта на изкуствата *Roche Continents – Youth! Art! Science!*, която се провежда в рамките на *Международния музикален фестивал* в Залцбург.

Академичното му развитие започва през 2015 с назначението му като щатен асистент, а на следващата година, след успешно издържан конкурс – и като главен асистент към катедра „История на музиката и етномузикология“ в НМА „Проф. Панчо Владигеров“. Това се оказва закономерно продължение на редица професионални и творчески начала, които Илия Граматиков поставя още като студент и които с времето разширяват и надграждат началните предпоставки, най-общо задаващи профила на информиран, търсещ, активен музикант и музиколог с подчертан пиетет към социокомуникативните аспекти на професията, свързани с вписването на знанието за музикалното изкуство и частност – съвременното – не само в академичното, но и в публичното общокултурно пространство. През годините Илия Граматиков работи като музикален редактор и автор на предавания (2003 – 2005) към редакция „Класическа музика“ на програма „Хоризонт“ на БНР, като част от екипа на предаването „Денят започва с култура“ на БНТ1 (2011 – 2013), като диригент на Дамски хор „Морфова – Прокопова“ (от 2014).

Значимо място в професионалното портфолио на кандидата заемат множеството дискуссионни, лекционни, музикално-популяризаторски и образователни музикални, но и интердисциплинарни проекти, в които Граматиков участва/инициира като лектор и/или модератор в партньорство с авторитетни образователни, научни и културни институции като СУ „Св. Климент Охридски“, НБУ, Българска академия на науките, Полски културен институт, Гьоте-институт, Италиански културен институт – *Салон за музика и рефлексии* (заедно с Николай Колев – културолог и философ), *Алтер Мюзик* и *Алтернативна академия* (авторски образователни проекти към НМА), *Мултиполис: образите на града* (интердисциплинарен проект, организиран от Сдружение *The Fridge*), *За музиката* (дискуссионен форум, организиран от Културния център на СУ „Св. Климент Охридски“).

От 2017 Илия Граматиков е и гост-лектор в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, където води едносеместриалния лекционен курс *Музиката на XX и XXI век* към магистърската програма „Изкуства и съвременност“.

В редицата професионални изяви на Илия Граматиков, индикативни за устойчивия му интерес към съвременното музикално изкуство и формите му на вграждане в социума, но и пряко свързани с обекта и предмета на монографичното изследване, с което кандидатът се явява в настоящия конкурс, трябва да бъде акцентирана дългогодишната му дейност като част от екипа (2011) на Международния фестивал за съвременна клавирна музика *ppIANISSIMO*, а по-късно (2016 – 2020) и като негов артистичен директор, както и съставител и редактор на ежегодния двуезичен (*bg & en*) фестивален каталог на форума (2012 – до днес).

През 2020 Илия Граматиков успешно издържа конкурс за доцент в НМА „Проф. Панчо Владигеров“ и заемайки тази академична длъжност, както и позицията ръководител на катедра „История на музиката и етномузикология“, вгражда професионалната си енергия в необозрим като мащаб спектър творчески, образователни, административни, организационни изяви, на които съм пряк свидетел. Резултатите от тази дейност са обединени от безкомпромисен от гледна точка на качеството стремеж към перфекционизъм и отваряне на академичната работа към един по-широк обществен и културен фронт.

3. Описание на научните трудове и приноси

3.1. Основният научен труд (*група от показатели В – монографично изследване*), с който Илия Граматиков кандидатства в настоящия конкурс, е неговата монография (трета поред за последните шест години¹) *Скрити букви – разкрити блянове. Наблюдения върху клавирните пиеси на Албена Петрович Врачанска с проследяване на съпоставими явления в музикалната история*. София: НМА „Проф. Панчо Владигеров“, 2024.

Трудът е в обем 218 страници, като съдържанието е разпределено в три структурно-функционални раздела – встъпително-експозиционен (Препамбюл: *Кристален сън – Горящи сенки – Само сенки*) – централен (Ричеркар) и заключителен (Постлюдия). Към текста са добавени и библиография, включваща първични (ноти и записи) и вторични източници

¹ Първите две монографии също са посветени на проблеми на жанровостта и персоналии в музиката на ХХ в.: издадената като книга негова дикертация *Пасионът през втората половина на ХХ век: композиторски решения на литургичния жанр*. София: НМА „Проф. Панчо Владигеров“, 2019 (ISBN 978-619-91306-2-9) с основни обекти *Пасион по Лука* на Кшищоф Пендерецки и *Пасион по Иоан* на Арво Пярт; и *Инструменталните концерти на Георги Арнаудов: сюрреалистични препрочити на музикалната история*. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН, 2020 (луксозно издание с илюстрации на Ясен Панов, ISBN 978-954-8594-92-9).

(справочна литература – 18 източника на английски език; статии и студии – 6 на български език и 30 – на английски и немски език, както и 33 монографични източника, от които 7 на български и 26 – на английски и немски език), и партитури на анализиранията произведения – обект на изследването. Диференцирането на приложенията с клавирните пиеси на Албена Врачанска от самото изложение дава възможност за единно изграждане на текста, при което е налице възможност едновременно за концентрация в разгръщането на проблематиката и заедно с това – за поглед към цялостните партитури на произведенията, достъпни в перспектива посредством линк. Използваната от Илия Граматиков научна литература образува впечатляващо широк кръг, обхващащ и класически, и съвременни текстове на авторитетни изследователи, посветени на изведената проблематика и позволяващи разглеждането на явленията от различни методологични ъгли и в многообразни аспекти – в жив диалог между авторските тези и артикулираните в библиографските източници.

Като основен обект на труда се откроява основаното върху различни криптографски композиционни подходи клавирно творчество на Албена Петрович Врачанска след 2013, което обхваща „репрезентативни пиеси за зрялата (и) солова клавирна музика“ (с. 7). С цел контекстуализация и семантично уплътняване на изследваните в музиката на Албена Врачанска творчески решения са привлечени и аспекти разгледани в качеството им на подобекти и творби в широкия исторически диапазон от късния XV век (откогато датира първата известна употреба на криптографски похват за извличане на музикално съдържание) до съвременността, в която редица, включително авангардни, автори посягат към възможностите на криптографията, за да идентифицират себе си чрез монограм, да отдадат по същия начин почит към друг автор/традиция или за да кодират извънмузикално послание.

Граматиков извежда като основен предмет на изследването „значението – както на иманентномузикално равнище, така и в екстрамузикален план – на приложенията в пиесите криптографски похвати за извеждане на основния музикален материал“ (с. 10) и съответно върху тази основа дискретно проблематизира наратива на изложението, концентрирайки и оглеждайки през различни призми (исторически, естетически, социологически, културологични, музикалноаналитични) изводите си относно установените принципи и особености на творческия подход на авторката в пътя от генезиса на идеята за кодификация на извънмузикални смисли в композицията до превръщането ѝ в основа и

идентификационен знак на разпознаваем индивидуален стил.

Стратегията, която Илия Граматиков предприема в хода на създаване на изследователска концепция, на първо място впечатлява (макар и да не изненадва, предвид представителността си по отношение и на предходните му монографични опуси) с подхода към логическата и структурна организация на текста. Колкото индивидуален в случая, толкова и класически (ако перифразираме максимата още на Франсис Бейкън, че *идеята трябва да е съгласна със своя обект* и отправим поглед към забележителния текст на Жан-Клод Шмид „Ритмите на средновековието“, структуриран в седем *дни*, или към *главите* в „Книга за оркестър“ на Витолд Лютославски), подходът се основава върху специфична трансмодалност, проектираща – вербално, логически и метафорично – върху „словесните построения“ на текста музикалножанрова и формообразуваща специфика. Ако в сюрреалистичните музикологични препрочити на музикалната история върху примера на инструменталните концерти на Георги Арнаудов като основа на изследователската форма е приета *ритурнелната структура* на бароковия концерт, тук Граматиков създава нов, жанровосинтетичен модел, основан на динамичен тип репризност и носещ знаците на т.нар. *съставен жанр* (Форкел). Така изложението се тематизира освен посредством преките и опосредствани връзки с централния обект и подобектите, и чрез неговата тричастна *циклична* структура, превеждаща универсалните логически етапи *i:m:t* (по Асафиев) на музикален език в своеобразно функционално подобие на триделна форма с драматургичен център в *Trio*-то. Нейните „дялове/части“ *Прембюл* (встъпителни *мото 1* и *мото 2*, последвани от експониране на три от пиесите на Албена Врачанска в своеобразни вътрешни цикли, съставени от *Прелюдия*, *Токата* и *Фантазия*) – *Ричеркар* (полифонизация на изложението посредством три нови основни теми *Soggetti* – разкази от музикалната история – и запазените им противосложения *Contrasoggetti* – сравнителни съпоставки в творчески решения на Албена Врачанска) и *Постлюдия* (поанта на текста, отправяща аналитичен поглед и към инстрастилови перспективи чрез представянето на нови три пиеси на авторката) изграждат форма, която на пръв поглед изглежда поливремева и мозайчна в контрастите си, но благодарение на отчетливите си „пунктуационни главни части“ (Н. Коч) всъщност се оказва именно *моделът*, способен оптимално да изрази, впише исторически и уплътни смислово избрания от композиторката път към постигането на творческа индивидуалност – усвояването и реконтекстуализацията на завещаното от

традицията. И въпреки че в последното *Contrasoggetto* на текста Граматиков разглежда посягането от страна на Албена Врачанска към похвати, представителни за композиционно мислене от отминали исторически времена (*soggetto cavato* от XV в. или монограмите, „подписали“ редица творби от барока през романтизма и до XX в.) като специфична форма на анахронизъм и „разсъгласуване спрямо настоящето“, то в светлината на цитирания от него възглед за съвременност на Джорджо Агамбен именно тази „музикална археология“, освен че „обновява личния стил на авторката, и ѝ позволява да достигне до бленуваната от самата нея съвременност на музикалните ѝ творби“ (с. 188). Впрочем един поглед към някои синхронни решения областта на съвременната европейска *клавирна музика* в областта на миниатюрата показва, че криптографските похвати (като *криптофония*²) и самото прекодиране на мисъл, изразена чрез дадена знакова система в друга са органично вписани в естетиката на *концептуалното изкуство* с неговите тенденции към интертекстуалност.

Напълно основателно Илия Граматиков извежда като част от приносите на изследването си изработването на изследователски подход, релевантен и произтичащ от спецификата на обекта. На подобен хомоложен принцип е изграден и използваният в текста терминологичен апарат, който на мястото на елементите от класическия синтаксис и акцентна метрика въвежда нови, органично произтичащи от спецификата на творческите решения. Подходът е хомоложен и от гледна точка на стратегията на самата композиторка, която в търсенето на уникалност и неповторимост на музикалните си творби и клавирния език в тях ги легитимира като такива не само чрез тематизация на имената на изпълнителите-артисти, на които са посветени, но и чрез свеждането на целия музикален материал до „тоновете им отпечатащи“. По аналогичен начин, напълно целенасочено, Илия Граматиков изключва до възможната степен утвърдената по отношение принципите на музикалното формообразуване терминология, не защото, по мое мнение, тя не притежава нужния капацитет да изрази процесуалността и приложените спрямо материала композиционни процедури, а за да изведе от органиката на музикалния текст хомоложен понятиен апарат, посредством който анализът придобива поетично качество, а комуникацията се извършва чрез следващо равнище на кодификация.

² Криптофонията е музикалнокомпозиционна техника, състояща се в последователното прекодиране на някакъв текст в музикален на основа на произволно избрана от автора система от азбучно-тонови съответствия, с възможност за приложение в различни системи, стилове, фактурни типове.

Именно от гледна точка на анализа, разбиран не като установяване на елементите и разказ на формата „такт по такт“ (впрочем в изложението понятието за такт е трансформирано и терминологично изразено като „сегмент“ с оглед отсъствието на тактови черти и ритмическата относителност в творбети), а като установяване на типове закономерности и релации между компонентите, изграждащи цялото в неговата пластовост и системност, бих желала да открия частите, номинирани като *фантазия*, както и сравнителноаналитичните паралели, реализирани в историко-аналитичната част *Ричеркар*, които показват както обобщеност, така и яснота на категориалното мислене, за което е индикативно дори самото извеждане на критериите за оценка – музикален материал, тематизъм, хармонична система, сонантност и пр. Тези аналитични предпоставки позволяват и аргументират като изводи както перифразата на относимия спрямо тематизма в основаните на имитационна и кантус-фирмусна техника Ренесансови меси и мотети термин *soggetto ostinato*, като *soggetto ostinato, ma trasformato* (при сравнението Жоскен де Пре – Албена Петрович), така и, на фона на отчетените базисни различия помежду им, изключително интересния паралел спрямо Шьонберговия *Grundgestalt* и „фундаменталния музикален код“ (с. 196) в пиесите на Албена Петрович.

Музикалноисторическият пласт в текста е предаден освен като хронологични и фактологични данни относно културни модели и персоналии от различни историкостилистични периоди, и като динамика в интерпретацията – технологична, естетическа, идентификационна – на композиционния похват, аргументиран като стиловодетерминиращ по отношение клавиричното творчество на Албена Петрович, – криптографското извеждане и тематизацията на тоновия материал.

Очертаният широк исторически и творчески контекст, в който се полагат присъщите за обектния кръг творби решения, реализира своеобразен диалог между историческите времена и провежда смислови нишки, позволяващи да се проследят вариациите на тема „творческа легитимация“ и индивидуалност в обхванатия огромен времеви диапазон. В единия от полюсите му творческите значения на фигурата на Жоскен де Пре (който се превръща в равнопоставен спрямо основния, обект на изследването като историческа отправна точка на идеята *soggetto cavato* и на феномена „извънреден талант“), са представени и осмислени през призмата на различни музикалноисторически концепции от Глазман през Форкел до Ловински, като в очертаната музикологична панорама са

открити редица проблеми и рискове пред изследователя на музикалната история, например „ретроспективното прилепване на по-късно изведени идеи, възгледи и концепции към по-ранни исторически конкретности, без да се вземат предвид спецификите на съответния социокултурен контекст и характеризацията го светоглед“ (с. 105). В другия времеви полюс херменевтичният опит, какъвто представлява частта от изследването, пряко посветена на клавирните творби на Албена Врачанска, отразява и визията на Илия Граматиков за науката история на музиката – „наука, която и занапред ще остане податлива на идеологизации и митологизации, която по неизбежност се конструира не от самите исторически фигури, създаващи музика, а от тези, които се опитват да осмислят и разберат тяхното дело и които се опитват да го положат в логичен исторически разказ – разбира се, логичен и подлежащ на аргументиране от гледна точка на собствена историческа конкретност на разказващия (с. 173). Бих добавила – и от гледна точка на професионалната му подготвеност и способност максимално обективно да предаде кодираните в самата музика смисли и да ги разчете в шифрите на синхронната спрямо явлението и на актуалната историческа ситуация – реалии и резултати, които виждам материализирани в представения текст и своеобразната амалгама в него между исторически и теоретичен тип изследване.

3.2. Други публикации – материали по група показатели Г – показател 11 (180 при изисквани 150 т.)

В група показатели Г Илия Граматиков представя шест мащабни студии, публикувани в специализирани музикалнонаучни издания. Някои от публикациите тях са част от въвеждането в научното пространство на идеите от монографията³; други са индикативни за разностранността на творческите му интереси в последните години⁴. Всеки

³ Граматиков, Илия. Клавирният стил на Албена Петровиц Врачанска. – В: *Академичен форум „Интегрална музикална теория“ – 2023: Музикален стил и съвремие*. София: НМА „Проф. Панчо Владигеров“, 2023, с. 73 – 97. ISSN 2683-0841.; Граматиков, Илия. Музикалната криптография в творческия свят на Албена Петровиц Врачанска. – В: *Музика и светоглед. Тринадесети академични пролетни четения 2023*. София: НМА „Проф. Панчо Владигеров“, 2023, с. 156 – 188. ISSN 1314-9261;

⁴ Граматиков, Илия. Джордж Рокбърг, автор на късен квартет от Бетовен. – В: *Светът на Бетовен, Бетовен и светът. Десети академични пролетни четения 2020*. София: НМА „Проф. Панчо Владигеров“, 2020, с. 348 – 376. ISSN 1314-9261; Граматиков, Илия. Съревнование или съгласуваност: осмислянето на думата concerto като жанрово понятие. – В: *Алманах*, година 11 – 12. София: НМА „Проф. Панчо Владигеров“, 2020, с. 167 – 196. ISSN 1313-9886; Граматиков, Илия. Инвазия и капитулация на клавириността. Исторически решения на клавирният концерт. – В: *Национална музикална академия „Проф. Панчо Владигеров“ – Алманах*, година 13, 2021, с. 184 – 226, ISSN 1313-9886; Граматиков, Илия. Музикологични канони per augmentationem in moto contrario. – В: Япова, Наташа. *Музика и история. Избрани статии*. София: НМА „Проф. Панчо Владигеров“, 2022, с. 7 – 32, ISBN 978-619-7566-09-3.

един от тези текстове е показателен за стила на автора си, демонстрирайки присъщите му широта на мисленето, богатство на творческата фантазия, висока степен на професионална информираност, оригиналност на изследователските подходи. Неслучаен в този смисъл е и броят на посочените цитирания в различни научни текстове (*група показатели Д*). При изискване за 80 т., кандидатът посочва информация за 275 т., в т. ч. – 21 (а всъщност значително повече) цитирания в монографични текстове и колективни томове с научно рецензиране (*показател 17*) както и значителен брой рецензии и цитирания в нереферирани издания с научно рецензиране (*показател 18*). Прави впечатление, че сред имената на цитиращите автори стоят както тези на утвърдени, авторитетни учени, така и на млади колеги и изследователи, които е ясно свидетелство за активността, актуалността и диалогичността на научното присъствие на Илия Граматиков.

4. Преподавателска дейност

Имам преки впечатления от преподавателската дейност на Илия Граматиков – сама по себе си тя би могла да бъде обект на отделна рецензия с възторжен патос. Тук ще се огранича само с това, че не само по мнението на студентите му – преки участници в педагогическата комуникация, – но и според мен, Илия Граматиков е един от най-интригуващите и обичани преподаватели в НМА, като оценката включва не само увлекателността на словото му, личната му харизма и професионалната му подготвеност, но и виртуозното му боравене с технологичните иновации в академичната среда, както и изключителната му посветеност на ангажиментите като научен ръководител – и в трите образователно-квалификационни степени.

5. Проектна дейност – група показатели Е, показатели 23, 24, 30

В тази група показатели кандидатът заявява 130 от изисквани 120 точки, като сборът е формиран от изключително разностранни активности – участие в национални и международни проекти, реализация на учебни програми и дигитално образователно съдържание, ръководство на национални проекти, сред които естествено се откроява конференцията на Катедра „История на музиката и етномузикология“ „Академични пролетни четения“, в чиято цялостна организация – логистика, провеждане и следваща работа по публикуването на материалите от нея в колективен том с научно рецензиране – Илия Граматиков постига трудно достижима висота. Същото може да бъде отбелязано и по отношение на останалите, международни проекти, част от резултатите от които е

представеният с кандидатурата монографичен текст (научно-изследователския проект Crystal Dream: The Piano Music by Albena Petrovic; финансиран от Националния фонд за култура на Люксембург (2023 – 2024) или великолепният Концерт-лектория посветен на Данте и музиката (Музикалните прочити на „Божествена комедия“ в рамките на международния образователно-творчески „Данте и музиката“, организиран Италианския културен институт като част от честванията на 700-годишнина от рождението на Данте Алигиери (НМА „Проф. Панчо Владигеров“, 13.05.2022).

Трябва да бъде специално отбелязана и наградата, която Илия Граматиков получава за своята монография „Инструменталните концерти на Георги Арнаудов: сюрреалистични препрочити на музикалната история“ в раздел „Хуманитаристика“ от Годишните награди на Портал „Култура“ – 2021.

6. Заключение

Въз основа на всички изложени съображения и цялостната, представена от Илия Граматиков мащабна дейност, нейния приносен характер и значимостта ѝ заявявам убедената си професионална си подкрепа за кандидатурата му и отправям предложение към почитаемото научно жури да му присъди академичната длъжност „професор“ в професионално направление 8.3. Музикално и танцово изкуство.

21. 04. 2024 г.

проф. д-р Снежина Врангова-Петкова